УДК 364:923

Лаврецький Р.В.
к. іст. н., доцент
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності

ЕТИЧНІ ДИЛЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СУЧАСНІЙ ПОЛЬЩІ

На жаль, етичні дилеми соціальних працівників на теренах Польщі на сучасному етапі, на відміну від польських учених, не знайшли належного висвітлення у публікаціях вітчизняних науковців. Проте, порівняльний аналіз розвитку етики соціальної роботи в Україні та Польщі, обмін досвідом і спільне вирішення складних і спірних етичних питань, можуть сприяти удосконаленню роботи соціальних служб обох державах. Це сприятиме вдосконаленню розвитку соціальних служб України, зокрема в контексті входження нашої держави до Європейського співтовариства.

Щодня соціальні працівники потрапляють у ситуації, які викликають сильні, часом крайні емоції. Вони виникають, коли соціальний працівник з головою поринає в роботу з клієнтами, оцінює їх проблеми, пригадує вже закінчені справи, які викликали настільки сильні емоції, що постійно повертаючись до них у думках, аналізує і оцінює прийняті рішення. Часто первинною причиною прийняття багатьох складних рішень є невідповідність особистої та професійної систем цінностей соціальних працівників. Надаючи допомогу клієнтові, соціальний працівник не завжди впевнений у правильності прийнятого рішення, йому доводиться вибирати між результативною дією і дією згідно з інструкціями, діяти всупереч бажанню клієнта як щодо самої послуги, так і способу її фінансування. Крім того, з’являються труднощі з наданням обмежених фінансових засобів, правом на

допомогу [6, s. 74]. Та й самі соціальні працівники бувають обтяжені переконанням про існуючу соціальну несправедливість у суспільстві.

В останні десятиріччя у Польщі надзвичайно актуальною є етична проблема саморозвитку клієнта. Причина її виникнення банально проста. Соціальні працівники відчувають відповідальність перед клієнтами за свої дії та їх наслідки. Проте відповідальність зі сторони соціального працівника не може позбавляти клієнта прав, обов'язків та відповідальності за самого себе. Право на саморозвиток дає клієнту можливість приймати самостійні рішення і нести за них відповідальність. Ця дилема надзвичайно важлива і водночас важка, особливо в контексті роботи з клієнтами, які переживають різного роду кризи, чи є неповносправними, зокрема з особами обділеними інтелектуально чи з психічними розладами [5].

Професію соціального працівника супроводжує конфлікт інтересів, думок, перспектив і позицій в галузі надання послуг. Відповідальність соціального працівника необхідно розглядати також через призму зобов'язань перед працедавцем (установою працевлаштування), власною професією та суспільством. Відповідальність перед суспільством треба розуміти водночас, як пропагування знань щодо діяльності осередків соціальної допомоги та соціальних працівників і доступність пропонованих послуг. Її метою є формування у суспільстві образу установи і професії. Другий напрямок діяльності стосується дослідження, ідентифікації, інформування і запобігання суспільним проблемам [5].

Важливою сферою відповідальності соціальних працівників є фінансові засоби, які суспільство виділяє на соціальну допомогу і якими розпоряджаються соціальні працівники. Соціальні працівники зобов'язані повідомляти своїм керівникам інформацію про клієнтів, які намарно розтрачують засоби з соціальної допомоги, використовують її у нечесний спосіб. Деякі з дослідників зауважують, що в такий спосіб соціальні працівники порушують одне з правил етичного кодексу, яке вимагає дотримання конфіденційності. Інша точка зору доводить, що трактування

принципу конфіденційності у відносинах з клієнтом нарівні з адвокатською таємницею чи таємницею сповіді є значним зловживанням [1; 2; 3; 4].

Як свідчать результати соціологічних досліджень серед практиків соціальної роботи в Польщі під час вирішення моральної дилеми про межі свободи клієнта вони переважно керуються не посадовими інструкціями чи Етичним кодексом, а власною системою цінностей і переконань. Для вирішення даної моральної дилеми найчастіше використовувалися наступні методи: спільне обговорення проблемної ситуації, "нарада" співробітників, консультація з керівником. Більшість опитаних соціальних працівників вважають, що для них особливо важливою є можливість консультування рішень, поведінки та дій, і в ситуаціях, які викликають етичні сумніви, вони не соромляться запитати думку керівників чи колег. У питанні про несення відповідальності за свої дії, соціальні працівники одностайно висловлюють думку, що бояться зробити замало, бояться наслідків, пов'язаних з притягненням їх до відповідальності. Поширеною є думка, "якщо щось станеться, ніхто не буде покликатися на право клієнта на саморозвиток, всі зосередяться на відповідальності соціального працівника" [5].

На думку польських науковців ще однією моральною проблемою, чи навіть дилемою професійної етики соціального працівника є характер самої допомоги, яку надають різним категоріям клієнтів. На думку В. Шмідбауера "допомога стала своєрідним товаром, доступним за визначену плату на ринку товарів і послуг, таким саме як кожен інший" [8, s. 125-126]. Допомога зазнала спеціалізації і професіоналізації, перетворюючись на професійний обов'язок, за виконання якого отримують грошову та інші винагороди. І що найважливіше – допомога втратила первісний, альтруїстичний і спонтанний характер, викликаний співпереживанням, співчуттям і опікою. "Нині допомога – це раціональні, логічні, результативні дії, спрямовані на реалізацію конкретних, вимірних цілей. Крім того, допомога стала структурованою, юридично і фінансово підкріпленою у спеціально створених, ефективних і результативних (хоча б у теорії) державних

установах” [8, s. 126-127, 131]. Треба зауважити, що цитовані автори В. Шмідбауер та Б. Шлюз з актом надання допомоги пов’язують не тільки зацікавлений альтруїзм, закамуфльований егоцентризм чи навіть егоїзм зі сторони надавача, але й вимогливе ставлення та чуттєву безпорадність зі сторони приймаючого допомогу [8, s. 131].

Низка досліджень польських вчених у галузі етики соціальної роботи присвячені так званій ”колонізаційній теорії”. Її суть полягає у тому, що у своїй професійній діяльності під час спілкування з клієнтом соціальний працівник часто виступає у ролі колонізатора, який нав’язує клієнту свою волю. В контакті з ним соціальний працівник домінує і, таким чином, нав’язує йому своє бачення проблем, свої позицію. Клієнт змушений хотіти того, що ми хочемо для нього. В цій ситуації соціальний працівник створює образ іншого (клієнта), як гіршого, менш раціонального від нас і, навіть, такого, що знає менше на тему власного життя і того, яким воно повинно бути [7, s. 305].

Соціальні працівники в Республіці Польща у своїй професійній діяльності часто стикаються зі складними етичними дилемами та моральним вибором. Зробити правильний вибір їм допомагають, переважно, не посадові інструкції та Етичний кодекс, а досвід практичної діяльності, опорою якого є цінності соціальної роботи та допомога керівників і колег.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Adamczyk M.* Problemy pracowników socjalnych sektora publicznego pomocy społecznej / M. Adamczyk // Kędzior J. i Ładażyński A. (red.). Współczesne wyzwania pracy socjalnej. – Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009.
2. *Brągiel J., Kurcz A.* (red.). Pracownik socjalny. Wybrane problemy zawodu w okresie transformacji społecznej / J. Brągiel, A. Kurcz. – Opole : Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2002.
3. *Chyrowicz B.* O sytuacjach bez wyjścia w etyce / B. Chyrowicz. – Kraków : Znak, 2008.
4. *Galarowicz J.* Powołani do odpowiedzialności. Elementarz etyczny / J. Galarowicz. – Kraków : Oficyna Naukowa i Literacka, 1993.

5. *Rachwał A.* „Być w zgodzie ze sobą…” Odpowiedzialność pracownika socjalnego a prawo do samostanowienia klienta / Anna Rachwał // [Електронний ресурс] / // [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.mops.krakow.pl /sites/default/files/content/news/9308757/byc_w_zgodzie_ze_soba.
6. *Reamer F.* Dylematy etyczne w praktyce pracy socjalnej / F. Reamer // Wypisy z wybranych zagadnień pracy socjalnej / Red. M. Bocheńska – Seweryn, K. Frysztacki, K. Kluzowa. – Krakow : Uniwersytet Jagielloński, Instytut Socjologii, 1994.
7. *Szkudlarek T.* Postkolonializm jako dyskurs tożsamości: w stronę implikacji dla polskich dyskusji edukacyjnych / T. Szkudlarek // Kwieciński Z., Witkowski L. (red.). Spory o edukację. Dylematy i kontrowersje we współczesnych pedagogiach. – Warszawa: Wydawnictwo “Edytor” Toruń.
8. *Szluz B.* Wokół pojęcia pomocy i wsparcia społecznego / Szluz B. // Koncepcje pomocy człowiekowi w teorii i praktyce / Red. Z. Frączek. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2006.